

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh345>

Muhammet abdullah el-Kadahât, **Âiletü'l-Bâûnî ve Devruhâ fi'l-Hayâti'l-Âmme fi'l-Karneyn es-Sâmin ve't-Tâsi' el-Hicrî**, Dâru Vard, Ürdün 2007, 125 s.

M. Fatih YALÇIN*

Muhammet Abdullah el-Kadahât, daha ziyade Abbasîler'in son asırlarında Bağdat ve Bağdatlı tarihçilerle ilgili çalışmaları ile tanınmaktadır. Bunun yanı sıra bazı tahkikleri de bulunan yazar, 'el-Bâûnî Ailesi ve Hicrî VIII. ve IX. Yüzyıllardaki Toplumsal Hayattaki Rolü' şeklinde Türkçe'ye çevirebileceğimiz bu çalışmasında Ortaçağ İslam toplumunda siyasî, sosyal ve kültürel roller oynayan ulema sınıfına mensup bir ailenin belirli bir zaman dilimindeki izini sürmüştür.

Giriş, dört bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşan eserin giriş bölümünde (s. 7-16) yazar, el-Bâûnî ailesini incelediği asırlarla ilgili bilgi vermiştir. Burada öncelikle Memlükler Devleti'nin kuruluşundan Berkuk dönemine kadarki kısa bir siyasî tarih, ardından Berkuk ile başlayan Burcî Memlükler döneminin genel özellikleri ile Memlükler Devleti'nde ilmî hareketin gelişimi ve bu gelişimi destekleyen faktörler üzerinde durmuştur. Yazara göre alimlerin Endülüs'ten Haçlı zulmünden, Doğu'da Moğol baskısından kaçarak Memlükler Devleti'ne sığınmalarının yanı sıra Memlükler sultanlarının alimlere kucak açması ve çok sayıda eğitim kurumunun tüm Memlük coğrafyasında inşa edilmesi ilmî hareketin gelişmesinde önemli faktörler arasında yer almaktadır. Yazar, değerlendirmeye tâbi tutmaksızın sayılarla Memlükler dönemindeki bazı şehirlerde bulunan medreseler hakkında bilgi verdikten sonra birinci bölüme geçmiştir.

Diğer bölümlere nazaran daha kısa olan birinci bölümde (s. 17-23), tarih ve coğrafya kitaplarında Bâûnî'la ilgili verilen bilgilere değinmiştir.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

Kaynaklarda “Bâûn” ya da “Bâûne” şeklinde ihtilaf olduğundan bahsetmiş, günümüzde Aclun’a yakın, idarî olarak Safed’e bağlı olan bu köye Bâûn dendiğini, kendisinin de bu kullanımı tercih ettiğini belirtmiştir.

İkinci bölümde (s. 25-48), bu ailenin oluşumunu ve aile fertlerinin kültürel durumlarıyla ilgili bilgi vermiştir. Şâfiî bir aile olan el-Bâûnî’nin kurucusu Nâsır el-Bâûnî’nin hayatını kısaca ele alan yazar, onun Bâûn’da doğduğunu ve ailenin buraya nispetle meşhur olduğunu belirtmiştir. Nâsır’ın kaynaklarda geçen Musa, İsmail ve Ahmet isminde üç oğlunun olduğunu ve ailesiyle birlikte önce en-Nâsıra’ya daha sonra da Safed’e göç ettiğini bildirmektedir. Fakat bu göçün sebebine dair herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Kaynakların Nâsır’ın oğulları Musa ve İsmail’in tahsiliyle ilgili bilgi vermediğini fakat Ahmet’in tahsil hayatı, ilmî seyahatleri ve hocalarıyla ilgili bilgi verdiğini yazarın sunumundan anlamaktayız. Kaynakların Ahmet’in hayatıyla ilgili tafsilata girmesinin nedeninin neler olabileceğine dair yazar, herhangi bir görüş belirtmemiştir. Yazarın ifade ettiğine göre, Ahmet’in ağabeyi Musa, Dımaşk’a giderek burada müderrislik ve kadı nâibliği görevlerini edinince kardeşi Ahmet’i Dımaşk’ta ilim tahsil etmeye teşvik etmiştir. Ahmet, onun bu çağrısına uyarak Dımaşk’a gelmiş ve hayatında önemli bir çığır açılmıştır. Yazar, Ahmet’in farklı şehirlerde ilim tahsil edip görev aldığını, kaynaklarda geçen üç oğlunun da farklı şehirlerde doğmasının bunun bir sonucu olduğunu, Ahmet ve Ahmet’in oğullarının Dımaşk’ta büyük medreselerde müderrislik yaptığını söylemektedir. Kanaatimizce bundan dolayı kaynakların onlara daha fazla önem atfettiği düşünülebilir.

Yazar, tasavvufla ilgilenen el-Bâûnî ailesinin İslam dünyasında en yaygın tarikat olan Kâdiriyye tarikatına mensup olduğunu ve Dımaşk’taki önemli ulema ailelerden biri olarak kabul edildiğini, el-Bâûnîler’e çağdaş pek çok alimin onlardan övgüyle bahsettiğini, bu ailenin Emevî Camiinde meşhur bir ders halkasına sahip olduğunu ve onların ders yaptığı yere, aileye nispetle *el-Kubbe el-Bâûniyye* denildiğini ifade etmektedir.

Üçüncü bölümde (s. 49-82), aile fertlerine ait telif eserlerden bahsetmiş ve şiirlerinden örnekler vermiştir. Mevlid-i Nebî’si ile tanınan Aîşe binti Yusuf’un (ö. 922/1516) şiirleri hakkında çağdaşlarının yorumlarını aktarmıştır. Daha sonra onun neşredilen, yazma halinde olan ve günümüze ulaşmayan eserlerine diğer aile fertlerine nispeten daha detaylı yer vermiştir.

Dördüncü bölümü (s. 83-104), el-Bâûnî ailesinin vazifeleri ile Memlûkler sultanlarıyla ve emirleriyle ilişkisine ayıran yazar, Mısır, Dımaşk, Halep ve

Safed'de kadilkudatlık, kadı nâibliği, müderrislik, hankah şeyhliği gibi görevlerde bulunan el-Bâûnî ailesinin fertlerinin zaman zaman bu görevlerden azledilmelerinin sebepleri üzerinde de durmuştur. Tahtın el değiştirmesi ile aile fertlerinin bu değişimden nasıl etkilendiği sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştır. Aile fertlerinden bazılarının Dımaşk kadilkudatlığı gibi prestijli bir görevi kabul etmeyişinin arkasında yatan sebeplere ulaşmaya çalışmıştır.

Aile fertlerinden özellikle Mısır ve Dımaşk'ta kadilkudatlık görevini üstlenenlerin sultanla, ümera ve ulema ile ilişkileri hakkında fikir elde etmemizi sağlamıştır. Onların kadilkudatlık görevleri esnasında yaşadıkları sıkıntılar ile aile fertleri arasındaki ve diğer alimlerle zaman zaman mansıplar için yaşanan rekabetler üzerinde durmuştur. Çok az da olsa aile fertlerinin evlilik ilişkilerinden de bahsetmiştir. Bu bölümden anlaşıldığı üzere Ahmet b. Nâsır ile oğulları ve torunları daha prestijli görevlere gelmiştir. Ayrıca el-Bâûnî ailesinin fertleri daha ziyade Şam bölgesindeki şehirlerde görevler edinebilmişlerdir.

Sonuç kısmında (s. 105-110), Memlükler döneminde Ürdünlü ulemanın ilmî ve fikri sahada saygın bir konumunun olduğunu, Aclun, Kerek, Salt ve Akabe'de önemli alimlerin yetiştiğini belirten yazar, el-Bâûnî ailesinin doğduğu yerin Aclun sınırları içinde kaldığını vurgulamıştır. Ortaçağ'da Ürdünlü el-Hisbânî ve İbn Kâdı Aclun aileleri gibi el-Bâûnî ailesinin de Şam'daki alimler arasında saygın bir konuma sahip olduğunu savunmuştur. Fakat sonuç kısmında bahsettiği el-Hisbânî ve İbn Kâdı Aclun ailelerinden metin kısmında hiç bahsetmemiştir.

Kaynakça ve ekte sunduğu el-Bâûnî ailesinin şeceresi ile çalışmasını bitiren yazar, taşra merkezli Şâfiî bir ailenin sekizinci ve dokuzuncu hicrî asırlardaki önemli şehirlerdeki konumunu inceleyerek, onların Memlükler toplumdaki rolünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Eserin giriş kısmında kaynakların bu çalışma için öneminden ve niteliğinden bahsetmemesi, el-Bâûnî ailesiyle ilgili bilgileri daha ziyade biyografik eserlerden elde ettiği halde, giriş kısmında biyografik kaynakların ulema çalışmaları için nasıl bir öneme sahip olduğu hakkında bilgi vermemesi önemli bir eksikliklerdir. Ayrıca yazar, giriş kısmında bu çalışmayı yaparken hangi hususlara ışık tutacağını belirtmemiştir.

İkinci bölümde aile fertlerinin müderrislik yönü üzerinde durmasına rağmen, onların mansıplarını incelediği dördüncü bölümde müderrisliğe yeterince değinmemesi bir eksikliklerdir. Ayrıca bu bölümde sultanla, önde gelen ümera ve ulema ile ilişkilerini sadece onların Mısır ve Dımaşk kadilkudatlığı

M. Fatih Yalçın

üzerinden incelemiştir. Sonuç bölümünde ise, çalışmasında yer vermediği karşılaştırmalara gitmiştir. Tüm bunlarla birlikte dönemin Şâfî bir ulema ailesi olan el-Bâûnîler'le ilgili önemli bazı bilgiler sunmuştur. Bir ulema ailesinin nasıl çalışılması gerektiği ile ilgili bilgi vermekten yoksun olsa da Memlûkler döneminde taşra kökenli bu aileye dikkat çekmesi bakımından önemlidir.